

Krzysztof Kosela*

BADANIE 'INTERNATIONAL CIVIC AND CITIZENSHIP EDUCATION STUDY' (ICCS) – ŹRÓDŁO NOWYCH DANYCH O MŁODZIEŻY

Wprowadzenie

Celem niniejszego artykułu jest pokazanie wyników badania „International Civic and Citizenship Education Study”, zrealizowanego w zimowych i wczesnowiosennych miesiącach 2009 roku. Zostaną przedstawione niektóre rezultaty oraz problematyka badań wraz z zachętą do sięgnięcia do tych danych, gdy już staną się powszechnie dostępne dla analiz. Na pytania kilku kwestionariuszy odpowiadali czternastoletni uczniowie, nauczyciele uczący na ósmym poziomie szkolnego nauczania oraz dyrektorzy tych szkół, które wylosowano, aby badać uczniów i nauczycieli.

Przekonanie o doniosłości badań młodzieży bierze się z narastającego niepokoju. Rozpoznane w drugiej połowie 2009 roku załamanie najbardziej rozwiniętych światowych gospodarek współ ze sposobem, w jaki polscy politycy troszczą się o tworzenie nowych miejsc pracy sprawiły, że wkraczanie w dorosłe życie jest obecnie trudne, zaś młodzi ludzie na początku dorosłego życia stają wobec problemów, jakich nie znali ich rodzice po zakończeniu nauki. Wychowawcy na młode roczniki patrzą z nadzieją, ale też z obawą. „Młodość” i „bunt” skleiły się w myśleniu, ponieważ w przeszłości wiele razy wystąpiły razem. Niepewność zawodowych perspektyw u młodych osób opuszczających szkoły nakazuje zwrócić uwagę na cechy tych grup wiekowych w Polsce. Po diagnozach powinny pójść działania i jest to zadanie dla przywódców odpowiedzialnych za stan polskiego „gospodarstwa społecznego”. Jednakże w pierwszym kroku należy przyjrzeć się empirycznym podstawom dla formułowania diagnoz. Polscy wychowawcy i politycy społeczni są w uprzywilejowanej sytuacji. Gdy pytają o młodzież, mogą sięgnąć np. do raportu *Młodzież 2010 – „Opinie i Diagnozy” nr 19. Warszawa 2011*¹, aby

***Krzysztof Kosela** – dr hab. nauk humanistycznych w zakresie socjologii, profesor Uniwersytetu Warszawskiego. Zainteresowania badawcze koncentrują się przede wszystkim w obszarze socjologii młodzieży i metodologii badań społecznych.

¹Opracowanie dostępne jest na witrynie Centrum Badania Opinii Społecznej. Cenną częścią raportu jest zestawienie informacji o wszystkich dziewięciu badaniach młodzieży zrealizowanych przez CBOS począwszy od 1990 roku.

poznać rezultaty najnowszego badania z 2010 roku oraz trendy zestawiane z pomiarów od początku lat 90.

Odmienność przedsięwzięcia badawczego zorganizowanego przez *International Association for the Evaluation of Educational Achievement* w stosunku do sondaży CBOS z serii *Młodzież* polega na tym, że dostaliśmy badanie przekrojowe, pokazujące polskich uczniów na tle rówieśników z 37 innych krajów świata. Edukacyjne badania wiedzy obywatelskiej dają ograniczone możliwości porównań w czasie i bardzo duże możliwości porównywania zjawisk w przestrzeni.

International Civic and Citizenship Education Study (skr. ICCS)

W dniu 29 czerwca 2010 roku podczas konferencji prasowej na Uniwersytecie w Gothenburgu (Szwecja) Dr. Wolfram Schulz – kierownik badania ICCS, oraz Dr. John Ainley – koordynator tego badania ujawnili pierwsze rezultaty pomiarów wiedzy obywatelskiej i postaw nastolatków wobec spraw publicznych. Od tego wystąpienia skończyło się embargo na informacje o wynikach wielkiego międzykrajowego badania, które zrealizowano w 2009 roku w 38 krajach pięciu kontynentów². Pełne dane, tzn. macierze danych z wszystkich państw uczestniczących w projekcie zostaną udostępnione do wtórnych analiz już niedługo, tzn. po upływie roku od ogłoszenia wstępnych rezultatów. Byłem Narodowym Koordynatorem badania ICCS w Polsce, znam jego walory i chcę, żeby stało się znane w naszym kraju.

Niemożliwe jest omówienie w jednym artykule wyników badania, które zgromadziło dane od uczniów, nauczycieli i dyrektorów szkół. Samym uczniom wypełnianie czterech kwestionariuszy zajęło cały dzień szkolnych lekcji. Niniejsze opracowanie ma zatem ograniczone cele. Przede wszystkim dostarczy podstawowych informacji o projekcie zarządzanym przez *International Association for the Evaluation of Educational Achievement* (skr. IEA) i zrealizowanym w krajach zaznaczonych na poniższej mapce. Drugim celem jest przegląd dyskusji na temat publicznego zaangażowania młodzieży i wskazanie miejsc, w których dane ICCS IEA mają walor silnych empirycznych argumentów dla teorii.

Ogłoszenie rezultatów porównawczych badań edukacyjnych jest dla socjologów młodzieży ważnym wydarzeniem. Wyniki takich sondaży są nieodmiennie przedmiotem dyskusji podczas konferencji i punktem odniesienia

²W porównaniu z wcześniejszym badaniem z 1999 roku ubyłoby takie kraje, jak: Australia, Niemcy, Rumunia, Stany Zjednoczone i Węgry. Do badania w 2009 roku przybyły: Austria, Dominikana, Gwatemala, Hiszpania, Holandia, Indonezja, Irlandia, Kolumbia, Korea Pół., Lichtenstein, Luksemburg, Malta, Meksyk, Nowa Zelandia, Paragwaj, Tajpej-Tajwan i Tajlandia.

dla innych badań. Tak jest ze wszystkimi pomiarami PISA, organizowanymi przez OECD, oraz PIRLS i TIMSS, organizowanymi przez IEA. Rezultaty poprzedniej fali badań wiedzy obywatelskiej uczniów (CIVED IEA z 1999/2000 roku) posłużyły do konstrukcji wskaźnika aktywnego obywatelstwa zamówionego przez Komisję Europejską w celu monitorowania postępów Strategii Lizbońskiej. Podobnie będzie z najnowszą falą pomiarów. I tym razem przywódcy krajów Unii docenili znaczenie międzynarodowych testów i za pośrednictwem Parlamentu Europejskiego wsparli badanie ICCS IEA zamawiając tzw. moduł europejski, zaprojektowany w celu badania postępów europejskiej integracji. Polscy badacze młodzieży także odniosą korzyści z realizacji tego badania, ponieważ nasz kraj wziął w nim istotny udział.

Zadania międzynarodowego organizatora pełniło towarzystwo International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA), które prowadzi porównania szkolnych osiągnięć uczniów już od 50 lat i jest znane z takich seryjnych pomiarów wiedzy uczniów, jak TIMSS i PIRLS. Do obsługi projektu ICCS (skr. od International Civic and Citizenship Education Study) powołano konsorcjum czterech instytucji: the Australian Council for Educational Research (ACER), the National Foundation for Educational Research (NFER) (Zjednoczone Królestwo) i Laboratorio di Pedagogia Sperimentale (LPS) rzymskiego Uniwersytetu Roma Tre. Obsługę terenowej części badania zapewniło Data Processing and Research Centre z Hamburga. Nazwy tych wiodących ośrodków w dziedzinie badań edukacyjnych przywołano, żeby pokazać, dlaczego wyniki badania ICCS IEA zasługują na zaufanie.

Uczestnictwo Polski w tym międzynarodowym przedsięwzięciu było możliwe dzięki funduszom, które wyłożyło Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego³, które nadal opłaca koszty analiz danych i przygotowania raportu⁴. Również Ministerstwo Edukacji Narodowej ma duży udział w powodzeniu badania, ponieważ opłaciło polską składkę na pokrycie kosztów działania międzynarodowego konsorcjum.

W tym największym międzynarodowym pomiarze wiedzy obywatelskiej wzięło udział ponad 140 000 uczniów z ponad 5000 szkół. Zebrano także odpowiedzi ponad 62 000 nauczycieli prowadzących lekcje w tych szkołach. Ich opinie oraz informacje pochodzące od dyrektorów szkół pokazują, w jakich warunkach odbywa się nauczanie obywatelskie i jakich treści dotyczy. Na teście i pytania odpowiadali uczniowie 8. poziomu nauczania – w Polsce byli to uczniowie II klasy gimnazjum. Poniżej zestawiono informacje o zbiorowości

³Grant na projekt badawczy nr N107 005 32/0734.

⁴Grant na projekt badawczy nr 0494/B/H03/2010/38.

statystycznej i próbie uczniów, nauczycieli i szkół⁵.

Docelowa zbiorowość statystyczna (target population)

1. uczniowie:

oddziału 8. (obowiązkowo), wiek - 14 lat, czyli odbywający 8. rok nauczania; oraz oddziału 9. (opcjonalnie - dla zbadania trendu); z możliwości skorzystało niewiele krajów,

2. nauczyciele uczący w klasach 8. poziomu nauczania, tj. tego, z którego byli losowani uczniowie,

3. szkoły, w których uczniowie uczą się na 8. poziomie nauczania.

Próba statystyczna

1. warstwowa próba szkół w każdym z uczestniczących krajów:

przynajmniej 150 szkół,

2. losowy dobór 1 klasy w każdej z wylosowanych szkół,

3. losowy dobór nauczycieli uczących na poziomie 8. w wylosowanych szkołach (w analizach nie będzie łączenia ucznia i nauczyciela).

Liczebności prób statystycznych

W tym największym międzynarodowym pomiarze wiedzy obywatelskiej wzięło udział:

- ponad **140 000** uczniów; w Polsce 3249 uczniów tj. 90,4% wszystkich uczniów uczęszczających do wylosowanych w Polsce szkół; 91,1% wszystkich uczniów po zastąpieniu jednej ze szkół szkołą z listy rezerwowej (stopa realizacji);

- ponad **5000** szkół wylosowanych do badania w 38 krajach; w Polsce 150 szkół;

- ponad **62 000** nauczycieli prowadzących lekcje w tych szkołach; w Polsce 2081 nauczycieli, tj. 95,8% uczących uczniów 8. poziomu nauczania w wylosowanych szkołach; 96,2% po dodaniu jednej szkoły z listy rezerwowej w miejsce szkoły, która odmówiła współpracy.

Istniały ważne powody, żeby w naszym kraju ze szczególnym zainteresowaniem oczekiwać ogłoszenia wyników badania wiedzy i obywatelskich postaw uczniów. W analogicznym pomiarze z 1999 roku polscy czternastolatki uzyskali wynik lepszy niż jakakolwiek inna grupa uczniów biorących udział w tej rywalizacji⁶. Pytano więc, czy w 2009 roku uda się powtórzyć znakomity rezultat sprzed 10 lat. Ranking krajów ze względu na wyniki uczniów w teście wiedzy i umiejętności obywatelskich pokazuje, jak szkoły, rodziny, instytucje wychowawcze i media przygotowują młodzież do pełnienia ról obywatelskich.

Czy i tym razem udało się polskim nastolatkom zdobyć medalowe miejsce w międzynarodowej rywalizacji z rówieśnikami z innych krajów? Okazuje się, że losowo dobrani uczniowie wypełniający kwestionariusze i testy wiosną 2009 roku nie byli równie wybitnymi znawcami problematyki politycznej i społecznej, jak ich równolatki z 1999 roku. Tym razem polscy uczniowie zajęli nie pierwsze miejsce, lecz wysoką 6. pozycję (zob.: wykres 1). W 2009 roku na czoło wysunęli się młodzi Skandynawowie. Warto jednak

⁵Por.: SCHULZ W., AINLEY J., FRAILLON J., KERR D., LOSITO B., *ICCS 2009 International Report: Civic knowledge, attitudes, and engagement among lower-secondary school students in 38 countries*, Amsterdam: International Association for the Evaluation of Educational Achievement (EA), rozdz. 1, 2010.

⁶Zob. DOLATA R., KOSEŁA K., WILKOMIRSKA A., ZIELIŃSKA A., *Młodzi obywatele. Wyniki międzynarodowych badań młodzieży*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2004.

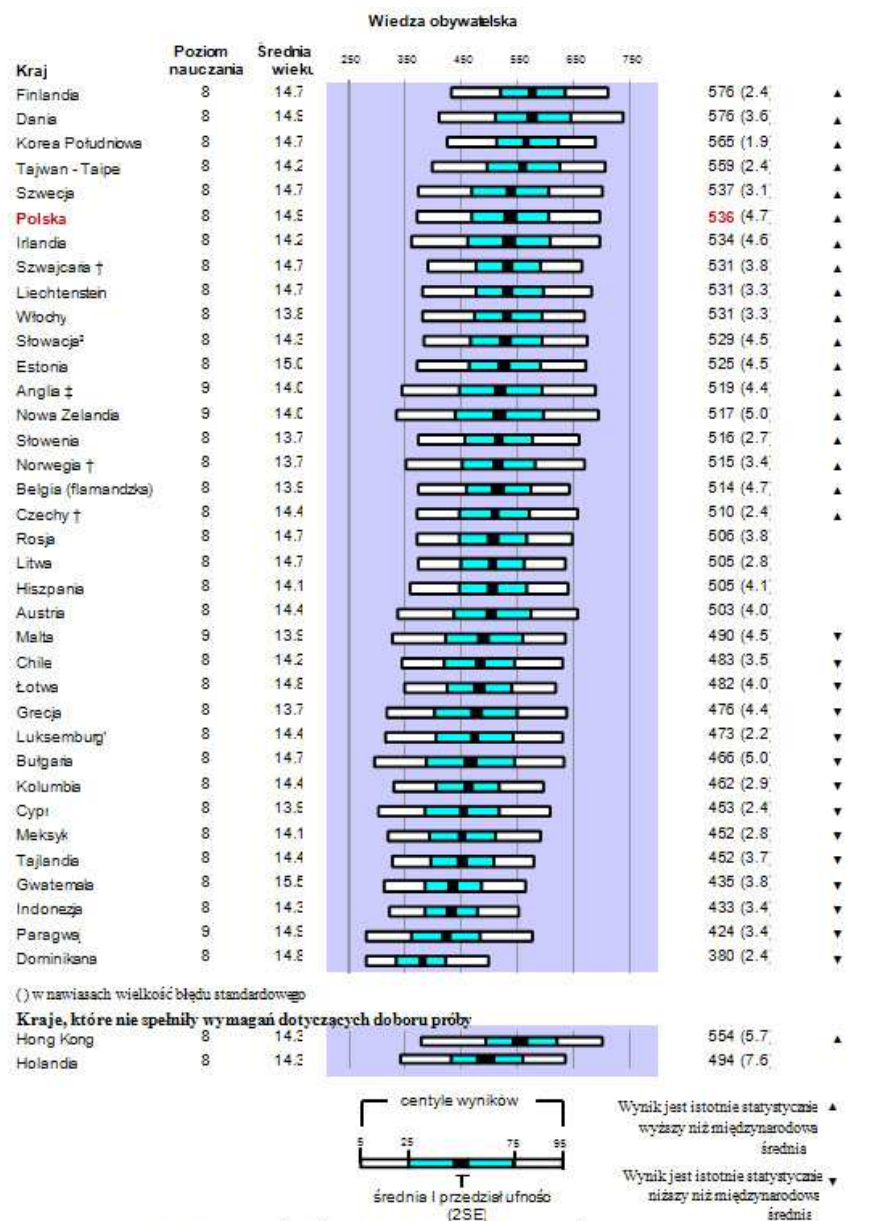
zauważyć, że obywatelskiej wiedzy młodych Polaków nie zdołali dorównać rówieśnicy z innych post-komunistycznych krajów. Analiza rozkładu wyników w poszczególnych społeczeństwach pokazuje, że stosunkowo duża część polskich nastolatków może się poszczycić znaczną wiedzą o polityce i sprawach społecznych (zob.: wykres 2).

Nieoczekiwanym rezultatem badania ICCS jest odkrycie, że obywatelska wiedza uczniów z 2009 roku jest mniejsza niż wiedza uczniów w 1999 roku. Zdanie to można wypowiadać z przekonaniem, ponieważ część testowych zadań była ta sama w obu badaniach. Jedynie uczniowie Słowenii w istotny sposób poprawili rezultat w 2009 roku. Regres wiedzy u polskich uczniów jest widoczny choćby dlatego, iż doświadczyli spadku z bardzo wysokiego poziomu, osiągniętego w 1999 roku (zob.: wykres 2).

Nie jest to jedyny rezultat, który wymaga wnikliwego wyjaśnienia. Inny intrygujący wynik to stwierdzenie, że we wszystkich krajach dziewczęta dystansują chłopców ze względu na wiedzę i umiejętności obywatelskie. Wynik ten budzi zdziwienie w zestawieniu z dość powszechnym przekonaniem, że polityka i sprawy publiczne bardziej przyciągają uwagę mężczyzn niż kobiet. To, jak się okazuje, błędne przewidywanie jest echem znacznie starszej opinii, że „państwo jest rodzaju męskiego, zaś dom rodzaj żeńskiego”. Najmniejsze różnice wiedzy istnieją w krajach Ameryki Łacińskiej, gdzie też wyniki w testach są najniższe.

Poziom wiedzy i umiejętności obywatelskich jest jedną z wielu charakterystyk zmierzonych w badaniu ICCS. Inną, choć podobną własnością uczniów jest poziom „wiedzy europejskiej”. Uczniowie z Europy wypełnili specjalny Moduł Europejski. Komisji Europejskiej zależało na dołączeniu Modułu Europejskiego do badania ICCS. Podobnie moduły azjatycki i latioamerykański wypełnili uczniowie tamtych kontynentów. Obok testów wiedzy wyjaśnienia wymagają wyniki uczniów na licznych skalach postaw. Tu także nastąpiły znaczne przesunięcia od 1999 roku, aczkolwiek zmiany narzędzi badawczych nakazują zachować ostrożność przy formułowaniu wniosków na temat trendów⁷. Dane ICCS IEA zdają się wskazywać, że podczas ostatniej dekady ostygły narodowe uczucia polskich nastolatków. Widoczne są i inne zmiany.

⁷Zebrano ogromny materiał. Samych skal postaw w młodzieżowej części badania jest ponad 30, a przecież są jeszcze skale w części nauczycielskiej i szkolnej. Uczniowie zostali opisani ze względu na rozliczne zachowania, np. „etyczną konsumpcję”, korzystanie z najnowszych technologii informacyjnych, uczestniczenie w życiu lokalnych społeczności i in. Grupy uczniów można charakteryzować na podstawie ich własnych deklaracji oraz na podstawie odpowiedzi nauczycieli i administratorów szkolnych placówek.

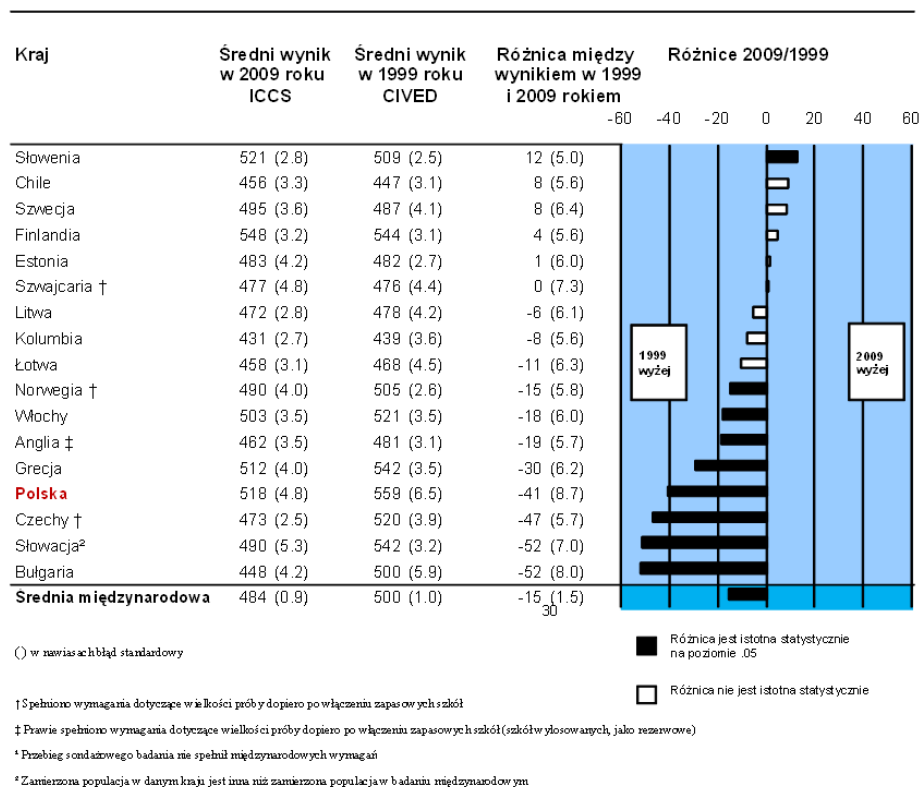
† Spełniono wymagania dotyczące wielkości próby dopiero po włączeniu zapasowych szkół

‡ Prawie spełniono wymagania dotyczące wielkości próby dopiero po włączeniu zapasowych szkół (szkół wylosowanych, jako rezerwowę)

* Przebieg sondażowego badania nie spełnił międzynarodowych wymagań

† Zamierzona populacja w danym kraju jest inna niż zamierzona populacja w badaniu międzynarodowym

Wykres 1. Wyniki pomiaru wiedzy obywatelskiej; ICCS IEA 2009.

Wykres 2. Porównanie wyników na skali wiedzy w czasie: CIVED 1999 i ICCS 2009.

Badania ICCS, ponieważ...

Wyniki badania ICCS mają socjologiczną wartość pod warunkiem, że nadają się do wykorzystania przy sprawdzaniu teoretycznych twierdzeń dotyczących publicznych zachowań i postaw nastolatków. Na treść pytań umieszczonych w kwestionariuszach badania ICCS największy wpływ mieli pedagodzy i politycy oświatowi. Nad narzędziami zbiorowo pracowali eksperci, wśród których socjologowie stanowili nieliczną mniejszość. Gdyby zatem przyjąć sposób prezentacji wyników skala po skali, zobaczylibyśmy młodzież, nauczycieli i szkoły różnych kontynentów, ale przede wszystkim pokazalibyśmy, co obecnie interesuje specjalistów od oświaty i urzędników odpowiedzialnych za edukację młodzieży w różnych częściach globu. Bardzo pouczające pod tym względem jest porównanie modułów europejskiego, azjatyckiego i latyno-amerykańskiego. Z powodów nietrudnych do odgadnięcia

uczniów Ameryki Łacińskiej uporczywie dopytywano, czy naprawdę wierzą, że rządzący nie mają jakichkolwiek zobowiązań wobec obywateli swojego państwa. Specyfika czasu i miejsca zdobywania wiedzy obywatelskiej została odwzorowana w uczniowskich kwestionariuszach. Doraźnym i ważnym celem badania ICCS było sprawdzenie, od czego zależy skuteczność tej edukacji.

Kwestionariuszowe pytania ułożyli pedagodzy, ale socjolog ma swoje własne pytania. Wywodzą się one z teoretycznych twierdzeń mówiących, dlaczego młodzież musi być taka, jaka jest. Alternatywny sposób przedstawienia międzynarodowego badania może zatem rozpocząć się od prezentacji dyskusji teoretyków. Dopiero w drugim kroku pokazanoby zagadnienia, dla których trafne pomiary badania ICCS mają rozstrzygające lub ważne znaczenie. Ten drugi sposób prezentacji przyjęto w niniejszym opracowaniu.

Obywatelska absencja czy zaangażowanie inaczej?

Pierwszy powód skłaniający do sięgania po wyniki badania ICCS, to chęć odpowiedzi na pytanie o gotowość młodych do podejmowania ról obywatelskich. Wychowawcy są zaniepokojeni i dają wyraz temu odczuciu. Po wyborach do Parlamentu Europejskiego w 2009 roku okazało się, że w przedziale wiekowym 18-24 lata zagłosowało 29% wyborców uprawnionych do głosowania, czyli o 14 punktów procentowych mniej niż odsetek dla wszystkich grup wiekowych. Równie niepokojący był trend: we wcześniejszych wyborach z 2004 roku wzięło udział więcej wyborców z przedziału wiekowego 18-24 lata. Ten i podobne wyniki skłaniają badaczy do sięgania po określenia pokazujące powagę sytuacji: „depolityzacja” (Vrcan 2002); „rozczarowanie lub wyłączenie się ze społeczeństwa” (Norris 2004); *disenfranchisement* (Adsett 2003) – antonim wobec *franchisement* – nadanie prawa do udziału w wyborach; „wycofanie z życia publicznego” do kręgów rodziny i przyjaciół; „deficyt lub choroba obywatelskości” (Delli Carpini 2000); przyjęcie perspektywy „wycofanego obywatela” (Loader 2007); „obywatelska absencja” wynikająca z braku zainteresowania i apatii; „niezaangażowanie młodzieży” będące skutkiem personalizacji i prywatyzacji sfery publicznej (Lance Bennett 2008) i podobne. Pod tymi nazwami kryje się zauważone przez wielu badaczy małe zainteresowanie obywateli stanem ich społeczeństw. Szczególnie odnosi się to do młodych osób, które rzekomo w większym stopniu są obojętne na sprawy demokracji i wspólnego dobra.

Dane badania ICCS nie nadają się do rozstrzygnięcia sporu o to, czy ta obywatelska obojętność młodzieży jest przejściowym efektem powiązanym w naturalny sposób z cyklem życiowym, jak twierdzą jedni (Norris 2004,

O'Neill 2001, Adsett 2003) czy też cechą pokoleniową (Delli Carpini 2000, s. 3), która nie ulegnie poprawie wraz z dojrzewaniem, ponieważ charakteryzuje współczesne, nie zaś przeszłe młode roczniki. Niepełnoletni uczniowie są zaledwie potencjalnymi obywatelami, trzymanymi w stanie bierności, ale drażnionymi zachętami do obywatelskich działań. Z kolei porównanie wyników w testach wiedzy badania IEA o nazwie CIVED z 1999 roku z wynikami identycznego testu wiedzy z 2009 roku (ICCS) zdaje się potwierdzać istnienie niepojącego wychowawców trendu. Widać go w rezultatach pokazanych na wykresie 2. Wiedza obywatelska w większości krajów pogorszyła się.

Można ten empiryczny argument dezawuować twierdząc, że poziom obywatelskiej wiedzy nie jest składową zjawiska, gdyż tym, co powinno niepokoić wychowawców jest przede wszystkim brak gotowości u młodych do działania. Polski przypadek jest znaczący w tej wymianie zdań. Jest argumentem, żeby nie łączyć wiedzy obywatelskiej i gotowości do działania. Nasi uczniowie uzyskali w 1999 roku najwyższy wynik w teście obywatelskiej wiedzy i umiejętności, prezentując jednocześnie najniższą gotowość angażowania się w działania na rzecz wspólnego dobra. Również badanie z 2009 roku daje powód, by nie wiązać obywatelskiej wiedzy z obywatelskim działaniem. W 2009 roku polscy uczniowie nie stali już na czele ze względu na obywatelską wiedzę (zob.: wykres 1) oraz lokowali się w środku światowego peletonu ze względu na różne formy obywatelskiego zaangażowania (zob.: tabela 1).

Obywatelska pasywność, zbiorowa rezygnacja z praw wyborczych, wycofanie młodzieży z polityki niepokoją dorosłych, ponieważ w połączeniu z poczuciem depriwacji są dobrym podglebieniem dla ekstremizmu, populizmu i podobnych politycznych nieszczęść (Derks 2007). Ale nie wszyscy zgadzają się, że 'bierność i wycofanie' są trafnymi określeniami postaw młodych roczników wobec spraw publicznych. Wielu obserwatorów twierdzi, że obywatelskie zaangażowanie młodych nie jest mniejsze, chociaż jest inne w stosunku do oczekiwań i przyzwyczajeń dorosłych (Hirzalla & van Zoonen 2008, Mariën, Hooghe & Quintelier 2010, Stolle, Hooghe & Michelletti 2005). W dostrzeganiu tego odmiennego zaangażowania pomaga przekonanie o nowej jakości życia obywatelskiego, która pojawiła się wraz z rozwojem technologii komputerowej. W analizach występują takie pojęcia, jak e-demokracja, e-zarządzanie, e-partycypacja. Nowa jakość obywatelskiego zaangażowania nie może być sprowadzona wyłącznie do korzystania z internetu. Nowej technologii komunikowania towarzyszy także inna wrażliwość młodych osób. Wychowawcy i politycy chętnie powitaliby publiczne zaangażowanie młodych obywateli w znanych i sprawdzonych strukturach, takich jak polityczne partie, związki zawodowe, stowarzyszenia i kościoły. Oczekują

Tabela 1

Odsetek uczniów deklarujących, że uczestniczyli w obywatelskich działaniach,
2009 ICCS IEA;⁸ „I has been involved”⁹

Młodzieżówka partii politycznej lub związku zawodowego		Organizacja na rzecz ochrony środowiska naturalnego		Organizacja na rzecz praw człowieka		Dobrowolna grupa działająca na rzecz społeczności lokalnej		Grupa zbierająca datki na cele społeczne		Organizacja kulturalna		Kampania grupy młodych osób na rzecz jakiejś sprawy	
Dominikana	25	Tajlandia	71	Dominikana	50	Dominikana	70	Belgia flam.	60	Tajlandia	38	Gwatemala	62
Tajlandia	23	Indonezja	61	Tajlandia	39	Paragwaj	69	Holandia	60	Dominikana	33	Rosja	62
Gwatemala	22	Dominikana	58	Kolumbia	36	Gwatemala	64	Lichtenstein	58	Gwatemala	28	Tajlandia	59
Paragwaj	19	Kolumbia	55	Gwatemala	34	Kolumbia	57	Tajlandia	56	Indonezja	24	Dominikana	58
Cypr	18	Gwatemala	55	Indonezja	31	Tajlandia	57	Gwatemala	55	Nowa Zeland.	23	Paragwaj	54
Anglia	15	Polska	50	Paragwaj	31	Irlandia	50	Dominikana	54	Meksyk	22	Kolumbia	45
Meksyk	15	Paragwaj	49	Meksyk	25	Meksyk	46	Cypr	53	Paragwaj	22	Chile	42
Kolumbia	14	Grecja	43	Rosja	23	Estonia	44	Luksemburg	52	Cypr	18	Meksyk	39
Indonezja	14	Bulgaria	41	Cypr	22	Chile	40	Norwegia	52	Rosja	18	Łotwa	38
Malta	14	Meksyk	40	Bulgaria	21	Indonezja	40	Paragwaj	52	Bulgaria	17	Bulgaria	37
Nowa Zeland.	13	Rosja	39	Grecja	17	Nowa Zeland.	40	Austria	51	Kolumbia	17	Lichtenstein	35
Austria	11	Cypr	38	Luksemburg	17	Anglia	39	Indonezja	50	Litwa	17	Luksemburg	35
Lichtenstein	11	Litwa	35	Polska	17	Łotwa	38	Szwajcaria	49	Grecja	16	Słowenia	35
Litwa	11	Łotwa	33	Chile	16	Bulgaria	37	Nowa Zeland.	47	Malta	16	Austria	33
Luksemburg	11	Chile	31	średnia międ.	16	Malta	36	Polska	47	Polska	15	Estonia	30
Rosja	11	średnia międ.	29	Litwa	15	Polska	36	Anglia	46	Austria	14	średnia międ.	29
średnia międ.	10	Honk Kong	29	Włochy	14	Austria	35	Meksyk	44	Łotwa	14	Grecja	27
Bulgaria	9	Słowenia	28	Lichtenstein	14	średnia międ.	34	Słowenia	44	Luksemburg	14	Polska	27
Chile	9	Włochy	26	Hiszpania	14	Honk Kong	33	Irlandia	43	średnia międ.	14	Cypr	25
Estonia	9	Luksemburg	26	Austria	13	Rosja	30	Kolumbia	41	Słowenia	13	Litwa	25
Łotwa	9	Malta	23	Łotwa	13	Luksemburg	28	Bulgaria	40	Anglia	12	Słowacja	24
Grecja	8	Czechy	21	Szwajcaria	13	Słowacja	27	Chile	40	Norwegia	12	Włochy	23
Irlandia	8	Nowa Zeland.	21	Słowacja	12	Cypr	26	średnia międ.	39	Belgia flam.	11	Norwegia	23
Norwegia	8	Szwajcaria	21	Norwegia	10	Lichtenstein	26	Grecja	37	Włochy	11	Szwajcaria	23
Honk Kong	8	Austria	19	Słowenia	10	Hiszpania	26	Dania	36	Lichtenstein	11	Hiszpania	22
Szwecja	7	Estonia	19	Czechy	9	Szwajcaria	26	Honk Kong	34	Chile	10	Indonezja	21
Słowacja	6	Słowacja	19	Irlandia	9	Słowenia	24	Hiszpania	32	Tajwan-Taipei	10	Irlandia	20
Słowenia	6	Anglia	18	Malta	9	Holandia	24	Litwa	31	Estonia	10	Czechy	19
Szwajcaria	6	Hiszpania	18	Anglia	8	Belgia flam.	23	Czechy	29	Irlandia	10	Belgia flam.	17
Holandia	6	Lichtenstein	17	Estonia	8	Włochy	23	Malta	28	Słowacja	9	Anglia	17
Belgia flam.	5	Belgia flam.	15	Belgia flam.	7	Litwa	23	Rosja	28	Szwajcaria	8	Malta	17
Włochy	5	Holandia	14	Nowa Zeland.	7	Grecja	21	Słowacja	26	Honk Kong	8	Nowa Zeland.	14
Hiszpania	5	Norwegia	13	Szwecja	7	Tajwan-Taipei	20	Włochy	24	Hiszpania	7	Szwecja	14
Tajwan-Taipei	4	Irlandia	10	Holandia	7	Norwegia	20	Szwecja	23	Holandia	7	Dania	13
Czechy	4	Tajwan-Taipei	9	Honk Kong	6	Korea Płd.	18	Łotwa	22	Czechy	6	Holandia	12
Dania	4	Finlandia	9	Tajwan-Taipei	3	Finlandia	14	Finlandia	20	Dania	6	Finlandia	10
Korea Płd.	4	Szwecja	8	Dania	3	Szwecja	14	Tajwan-Taipei	17	Szwecja	6	Korea Płd.	10
Polska	4	Korea Płd.	5	Korea Płd.	2	Czechy	13	Estonia	15	Finlandia	2	Honk Kong	9
Finlandia	3	Dania	3	Finlandia	1	Dania	12	Korea Płd.	8	Korea Płd.	2	Tajwan-Taipei	6

od młodych zaangażowania długotrwałego i ufego, najlepiej wyrażającego się w delegowaniu reprezentantów obarczonych zadaniem realizacji woli ludu. Lojalność wobec reprezentantów ludu i konsekwencja w podejmowaniu

⁸Zob.: SCHULZ W. et al., *op. cit.*, s. 132.

⁹Pytanie brzmiało: Czy kiedykolwiek włączałaś/włączałeś się w działania którejs z wymienionych poniżej organizacji, klubów, grup? a) organizacji młodzieżowej związanej z partią polityczną, b) organizacji działającej na rzecz środowiska, c) organizacji działającej na rzecz praw człowieka, d) grupy wolontariatu pomagającej społeczności, e) organizacji zbierającej pieniądze na cele społeczne, f) etnicznej organizacji kulturalnej, g) religijnej wspólnoty lub organizacji, h) grupy młodych ludzi, organizujących kampanię na rzecz jakiejś sprawy.

wyborczych decyzji są tu szczególnie cennymi cnotami obywateli. W badaniu ICCS atrakcyjność tak pojmowanego obywatelstwa mierzona jest na skali ważności „konwencjonalnego obywatelstwa”¹⁰.

Zakłopotanie wychowawców i polityków politycznymi zachowaniami młodzieży bierze się stąd, że młodzi ludzie niechętnie włączają się w działania tradycyjnych, hierarchicznych organizacji; wybierają raczej działania poza-instytucjonalne. Zamiast długotrwałego i ufnego zaangażowania wybierają krótkotrwały udział w doraźnych akcjach; działaniach służących osiągnięciu pojedynczego celu, jednej sprawy, w jednej sytuacji, w szczególnym kontekście. W miejsce aktywności w formalnych, organizacyjnych strukturach młodzi ludzie preferują nieformalne formy poparcia takich celów, jak troska o środowisko, zmniejszenie biedy w skali globalnej, zwiększenie sprawiedliwości, też w skali globalnej; także kwestie stylów życia, opieki nad ciałem, fizycznej aktywności i podobne. Nietradycyjne są tu formy działań, np. etyczna konsumpcja, demonstracje, listy, petycje, czyli rozmaite formy „działań bezpośrednich”, bez udziału lub nawet wbrew pośrednikom, tj. demokratycznie wybranym reprezentantom ludu. W badaniu ICCS atrakcyjność tak rozumianego obywatelstwa można rozpoznawać po wyniku uczniów na skali zaangażowanego obywatelstwa (ang. *social movement related citizenship*)¹¹.

Żadne badanie nie powie, czy nowe formy publicznego zaangażowania, tzn. „polityczna partycypacja inaczej” ma ten sam ciężar i funkcje, co tradycyjne sposoby politycznej aktywności; czy ta odmiennie ukierunkowana

¹⁰Skala: „konwencjonalnego obywatelstwa” CITCON (ang. *Student perceptions of the importance of conventional citizenship*) powstała w wyniku skalowania reakcji uczniów na pytanie: „Jak ważne są następujące zachowania, aby być dobrym dorosłym obywatelem? Bardzo ważne, Dość ważne, Nie bardzo ważne, Wcale nieważne.”

IS2P21A	głosowanie w każdych wyborach
IS2P21B	przynależność do partii politycznej
IS2P21C	poznawanie historii swojego kraju
IS2P21D	śledzenie wydarzeń politycznych w prasie, radiu, telewizji lub przez internet
IS2P21E	okazywanie szacunku ludziom rządzącym krajem
IS2P21F	uczestniczenie w dyskusjach politycznych

¹¹Skala: „zaangażowanego obywatelstwa” CITSOC (ang. *Student perceptions of the importance of social movement related citizenship*) powstała w wyniku skalowania reakcji uczniów na pytanie: „Jak ważne są następujące zachowania, aby być dobrym dorosłym obywatelem? Bardzo ważne, Dość ważne, Nie bardzo ważne, Wcale nieważne.”

IS2P21G	uczestniczenie w pokojowych protestach przeciwko prawu, które uważa się za niesprawiedliwe
IS2P21H	praca społeczna na rzecz ludzi w swojej społeczności lokalnej
IS2P21I	uczestniczenie w działaniach na rzecz praw człowieka
IS2P21J	uczestniczenie w działaniach na rzecz ochrony środowiska

energia równoważy kurczenie się tradycyjnych, tj. organizacyjnych działań. Badania ICCS może natomiast pokazać, czy już w grupie czternastolatków widoczne są zmiany wrażliwości polegające na odchodzeniu od „konwencjonalnego obywatelstwa” do „obywatelstwa zaangażowanego”, czyli takiego, które nie zwraca się do politycznych reprezentantów, lecz bolące sprawy bierze we własne ręce. Na odpowiedź czeka pytanie, czy młodzi obywatele po dziesięciu latach od 1999 roku chętniej czy mniej chętnie podkreślają wartość „konwencjonalnego obywatelstwa”, chętniej czy mniej chętnie wskazują atrakcyjność „zaangażowanego obywatelstwa”, czyli obywatelstwa, które nie ogląda się i nie czeka na inicjatywy formalnych instytucji demokracji. W pomiarze z 1999 roku i w badaniu z 2009 roku zadano podobne pytania, więc po przezwycięzeniu technicznych komplikacji związanych z konstrukcją wspólnego wymiaru dla dwóch pomiarów zapewne uda się zobaczyć trend. Może to będzie taka zmiana, o jakiej pisali wychowawcy zaniepokojeni obywatelskim wycofaniem się młodych osób.

O dystansie dzielącym tezy teoretyków i wyniki empirycznych pomiarów wiele mówi sprawdzenie trafności następującego rozumowania: zgodnie z diagnozą trendu i przypuszczeniami teoretyków uczniowie z krajów od dawna demokratycznych powinni lokować się wysoko na „skali zaangażowanego obywatelstwa” i nisko na „skali konwencjonalnego obywatelstwa”. Tymczasem pomiary ICCS z 2009 roku pokazały, że uczniowie z takich ustabilizowanych demokracji, jak Austrii, Belgii, Danii, Anglii, Finlandii, Nowej Zelandii i Szwecji znaleźli się w międzynarodowych porównaniach poniżej mediany na obydwu skalach, natomiast średnie uczniów z Kolumbii, Dominikany, Gwatemalii, Indonezji, Paragwaju i Tajlandii na obu skalach wyskakują wysoko powyżej mediany. Przy takich niezgodnościach teoretycznych przewidywań i rzeczywistych pomiarów badacz oznajmia zazwyczaj, że potrzebne są dalsze analizy albo kolejne badania.

Pytania o przyczyny obywatelskiej bierności

Wychowawcy i politycy zauważyli, że młodzież niechętnie angażuje się w działania na rzecz wspólnego dobra. W wyjaśnieniach tego stanu rzeczy pojawiają się pojęcia znane z teorii społecznego uczenia się. Problemem jest teraz rozpoznanie przyczyn obywatelskiego wycofania. Obserwowana miałość obywatelskich działań jest skutkiem słabej motywacji. Ta z kolei zależy od tego, co wykonawca działania myśli o sobie, oraz od tego, co myśli o zadaniu.

Gdy myśli o sobie, to czy jest przekonany, że potrafi wykonać zadanie? Bariery mogą wydawać się ponad możliwości wykonawcy i paraliżować wolę

działania (Vanhoutte 2007). Badanie ICCS daje możliwość sondowania tej własności. Jeśli uczeń myśli, że niewiele może zrobić, jego bezradność będzie widoczna w odpowiedziach zsumowanych w skali „poczucia wpływu na decyzje dotyczące szkoły” (zob.: tabela 2).

Paraliżującymi barierami są brak czasu, niezbędnych informacji, pieniędzy, umiejętności i in. Na poziomie agregatowym, czyli na poziomie krajów, miarą gotowości podejmowania działań obywatelskich są odsetki uczniów angażujących się w formy działań pokazane w tabeli 1. Brak czasu u młodych ludzi można rozpoznać po wynikach uzyskiwanych przez uczniów danego kraju w testach wiedzy przyrodniczej, matematycznej i czytania ze zrozumieniem w badaniu PISA (OECD). Poziom obywatelskich umiejętności ma w badaniu ICCS miary obiektywne i subiektywne, tj. oparte na deklaracjach. Obiektywną miarą obywatelskich umiejętności jest wynik w teście wiedzy pokazany na wykresie 1. Trafną miarą subiektywnego przekonania uczniów o poziomie własnej wiedzy obywatelskiej jest wynik kraju na skali „poczucia własnej politycznej efektywności”. Sposób operacjonalizacji tej własności uczniów w badaniu ICCS pokazuje tabela 3.

Tabela 2

Twierdzenia, z których powstała skala „poczucia wpływu na decyzje dotyczące szkoły”
(ang. *Student perceptions of influence on decisions about school*).

Nazwa skali STUDINF¹². Wpływ dotyczy:

IS2G17A	sposobu nauczania
IS2G17B	treści nauczania
IS2G17C	materiałów dydaktycznych
IS2G17D	planu lekcji
IS2G17E	reguł panujących w klasie
IS2G17F	reguł szkolnych

Na indywidualnym poziomie analiz danych ICCS należy znaleźć inny wskaźnik „braku czasu” niż miara zaabsorbowania nauką szkolną. Jest to możliwe, ponieważ uczniowie odpowiadali na pytanie: *Jak dużo czasu w powszedni dzień poza szkołą poświęcasz na: a) oglądanie telewizji, filmów video lub DVD dla rozrywki, b) odrabianie lekcji lub uczenie się do szkoły, c) używanie komputera/internetu dla rozrywki, d) czytanie dla rozrywki, e) czatowanie z przyjaciółmi, wysyłanie sms-ów, używanie komunikatorów*

¹² „W jakim stopniu bierze się pod uwagę Twoją opinię w tej szkole podczas podejmowania decyzji w następujących sprawach? W dużym stopniu, W średnim stopniu, W małym stopniu, Wcale.”

Tabela 3

Twierdzenia, z których powstała skala „poczucia własnej politycznej efektywności”
(ang. *Students' sense of internal political efficacy*). Nazwa skali INPOLEF

IS2P23A	Wiem więcej o polityce niż większość moich rówieśników.
IS2P23B	Zazwyczaj mam coś do powiedzenia, kiedy dyskutuje się o problemach politycznych.
IS2P23C	Potrafię łatwo zrozumieć większość spraw politycznych.
IS2P23D	Warto wysłuchać moich opinii o polityce.
IS2P23E	Jako dorosły człowiek będę potrafił(a) uczestniczyć w życiu politycznym.
IS2P23F	Dobrze rozumiem sprawy polityczne, które dotyczą tego kraju.

synchronicznych typu Gadu-Gadu, f) spędzanie czasu z przyjaciółmi. Mogli odpowiedzieć: *Wcale, Mniej niż 30 minut, Około 30–60 minut, Około 1–2 godziny, Więcej niż 2 godziny.*

Ten przykład operacjonalizacji „braku czasu na działania w sferze publicznej” pokazuje, że zarówno analizy na poziomie agregatowym (całych krajów), jak i na poziomie indywidualnym będą korzystały z bogatego zestawu pomiarów. Jeśli przyczyną obywatelskiego wycofania młodych osób jest brak poczucia osobistej sprawczości (ang. *low expectancy for success*), badanie ICCS bez wątpienia pozwoli to zobaczyć.

Niska motywacja do uczestniczenia w sprawach publicznych zależy także od tego, co osoba myśli o zadaniu, tj. od tego, czy ma ono wartość, „czy warto się męczyć”. Tym razem należałoby szukać wskaźników dla uszczegółowień wartości zadania. Ono jest doniosłe, ponieważ wykonywanie czynności sprawia radość; ponieważ wykonywanie przynosi odłożone w czasie korzystne skutki, czyli jest ogólnie użyteczne; wreszcie ponieważ to jest właśnie ta dyscyplina, w której uczestniczę, ta rywalizacja, którą uważam za ważną. Gdyby podążać za sugestiami teorii społecznego uczenia się należałoby znaleźć wskaźniki dla: (1) przekonania, że z uczestnictwa płynie radość i satysfakcja, (2) przekonania, że uczestnictwo w sprawach publicznych należy do zakresu odpowiedzialności członka społeczeństwa, (3) uznania, że problemy publiczne zasługują na to, by się angażować w ich rozwiązanie – są istotne, ważne, (4) przekonania, że moje/twoje zaangażowanie robi różnicę, nie jest bez znaczenia.

Jeśli młodzi ludzie nie wyrażają takich opinii, okazują tym samym niską motywację do obywatelskiego działania. Ponieważ jednak kwestionariusze badania ICCS nie powstawały zgodnie z sugestiami teorii społecznego

uczenia się, dlatego wartość zadania, jakim jest uczestniczenie w sferze publicznej, należy rozpoznać na podstawie niedoskonałych miar.

Młodzież świata, młodzież polska

Główną intencją niniejszego artykułu było pokazanie międzykrajowego badania ICCS, szczególnie zaś przedstawienie jego użyteczności do rozstrzygania twierdzeń wyjaśniających postawy współczesnej młodzieży wobec sfery publicznej. Wychowawcy i politycy dostrzegają niekorzystne tendencje i apelują o ich wyjaśnienie. W odpowiedzi socjologowie sprawdzają, czy polityczna mobilizacja rzeczywiście słabnie. Mocno stawiana jest bowiem teza, że mamy do czynienia nie ze zmniejszeniem zaangażowania, lecz ze zmianą formy. Weryfikacji wymagają tezy dotyczące przyczyn słabnięcia obywatelskich motywacji. Czy młodzież dystansuje się wobec polityki i sfery publicznej ponieważ nie zaznała jeszcze satysfakcji płynącej ze zbiorowego działania na rzecz wspólnego dobra, czy dlatego, że nie przekonano jej o wadze obywatelskiego obowiązku? Może nie widzi związku własnego położenia i decyzji politycznych? Jest jeszcze możliwe, że w poczuciu bezsilności nie wie, że każdy głos robi różnicę. Analiza wyników pokaże, który z powyższych mechanizmów jest najbardziej powszechny, najbardziej znaczący. Kolejne pytania będą dotyczyć społecznych aktorów najbardziej odpowiedzialnych za istniejący stan.

Mało miejsca poświęcono w tym opracowaniu zagadnieniu, które dla wielu jest najciekawsze, mianowicie miejscu polskiej młodzieży na tle rówieśników z wielu kontynentów. Istnieje kilka powodów tego usunięcia polskich uczniów z pierwszego planu. Najważniejszym jest pilna potrzeba wypracowania planu analiz. Najlepszym przewodnikiem badacza w jego postępowaniu jest dobra teoria. Przymiarki danych do teorii są zatem potrzebą chwili. Drugim powodem jest zmiana polskich uczniów, która nastąpiła w czasie minionych dziesięciu lat. Badanie CIVED z 1999 roku pokazało naszą grupę uczniów w szczególnym i zaskakującym świetle. Nie dość, że „najmądrzejsi w świecie” ze względu na wiedzę i umiejętności obywatelskie, to jeszcze jako zbiorowość osoby bardzo wyraziste – na początku lub na końcu międzynarodowego peletonu ze względu na wiele społecznych charakterystyk¹³. Normalizację, która nastąpiła od tamtego pomiaru dobrze widać w tabeli 7. Zestawiono tu odpowiedzi polskich uczniów i ich rówieśników z innych krajów na pytania sprawdzające siłę przekonań demokratycznych. Zbiorowość

¹³Zob.: KOSELA K., RYCHWAŁSKA A, *Polska młodzież w świetle badań międzynarodowych* [w:] Szkoła w dobie Internetu, red. Nowak S., Winkowska-Nowak K., Rycielska L., Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009.

przebadana w naszym kraju nieznacznie tylko różni się od stanu przeciętnego dla wszystkich uczestników badania. Nie należy ubolewać z tego powodu, ale też nie można uchylić się od odpowiedzi – co się stało, jaka jest przyczyna i jakie znaczenie tej zmiany? Jak długo nie ma wyjaśnienia, a zaledwie nieliczne hipotezy, młodzi uczniowie z Polski stają na uboczu; czekają na swoją kolej.

Tabela 7

Porównanie odsetków odpowiedzi uczniów z Polski z uśrednionymi odsetkami dla wszystkich młodych uczestników badania ICCS

Twierdzenia badające afirmację demokratycznych wartości przez uczniów	Odsetek odpowiedzi wskazujących na afirmację wartości demokratycznych		Odsetki w Polsce są istotnie wyższe/niższe niż w międzynarodowej próbie
	średnia międzynarodowa	w grupie polskich uczniów	
Każdy powinien mieć zawsze prawo do swobodnego wyrażania swoich opinii.	72	71	—
Powinny być przestrzegane prawa społeczne i polityczne wszystkich ludzi.	58	56	—
Ludzie powinni zawsze mieć prawo do swobodnego, publicznego krytykowania rządu.	33	40	▲
Wszyscy obywatele powinni mieć prawo do swobodnego wybierania swoich przywódców.	57	57	—
Ludzie powinni móc protestować przeciwko prawu, które uważają za niesprawiedliwe.	46	40	▼
W politycznym proteście nigdy nie powinno się stosować przemocy.	50	47	▼

Odsetki w Polsce są istotnie **wyższe** niż w międzynarodowej próbie ▲

Odsetki w Polsce są istotnie **niższe** niż w międzynarodowej próbie ▼

Wiadomo także, że to czekanie nie będzie długie. Gdy stanie się jasne, jaki mechanizm popycha lub powstrzymuje młodych ludzi przed włączaniem się w życie obywatelskie, powróci pytanie o młodych Polaków. Kraje ponosiły koszty udziału w badaniu ICCS, żeby mieć narzędzie do rozwiązywania swoich miejscowych problemów, dlatego konieczny będzie powrót do pytań o lokalne zjawiska. Porównania polskich uczniów z ich zagranicznymi rówieśnikami pokażą, czy rzeczywiście istnieją powody, by uskarżać się

w Polsce na bierność młodzieży. Dzięki porównaniom zobaczymy, czy najważniejszą przyczyną obywatelskiego wycofania jest brak poczucia odpowiedzialności za wspólnotę, czy też brak przekonania, że dobro wspólnoty jest też dobrem jej członków. Przyczyna może jeszcze tkwić w braku dobrych doświadczeń związanych z uczestnictwem w zbiorowych przedsięwzięciach albo w rozczarowaniu polityką i wynikającemu z rozczarowania przekonaniu, że przy obecnym sposobie uprawiania polityki działania młodych osób w ramach instytucji nie mają znaczenia, są nieskuteczne.

Rozpoznanie mechanizmu skłaniającego do lub odpychającego od podejmowania działań obywatelskich musi być wcześniejsze niż namysł nad sytuacją młodych mieszkańców naszego kraju. Nie tylko młodzi ludzie odczuwają niepokój w związku z coraz większą niepewnością gospodarczą i malejącym bezpieczeństwem socjalnym. Nie tylko w młodych grupach wiekowych zachwiała się wiara w zdolności polityków i w skuteczność demokratycznych instytucji. Patrzymy uważniej na młodzież, ale dostrzegamy tam zagęszczenie zjawisk obecnych także w starszych segmentach społeczeństwa. Nie tylko młodym ludziom należy wyjaśniać, że „bycie obywatelem nie jest sportem obserwatorów” (Putnam 2000, s. 41). Zbiorowe działania na rzecz wspólnego dobra są niezbędne; jednocześnie niezbędne jest poczucie odpowiedzialności w działaniach bezpośrednich i tych podejmowanych w ramach demokratycznych instytucji. „Wkurzeni” obywatele bywali niebezpieczni dla demokracji. Gdy to obywatelskie rozczarowanie i irytację odnajdujemy w deklaracjach uczniów, wówczas łatwiej jest rozpoznać przyczyny, mechanizmy i potencjalne remedia. Takie jest usprawiedliwienie i cel badań młodzieży. Także badań ICCS.

Krzysztof Koseła

**Project 'International Civic and Citizenship Education Study' (ICCS) –
a New Source of Data about Young People**

Abstract

The aim of the article is to present the results of a project 'International Civic and Citizenship Education Study' executed in the winter and early spring of 2009. It also introduces the research issues and encourages to use the data when it is available for analysis. The subject of the research were 14-year-old students, teachers running their classes and headmasters of the schools which were drawn to investigate the students and teachers.

Announced in June 2010, the results of civics tests and measurements of attitudes of 14-year-old students towards public affairs as well as the attitudes of teachers and data about the school environment from 39 countries will become the subject of analysis for the researchers interested in youth and education over the next few years. The research CivEd (1999/2000) showed the results of Polish students and their contemporaries from 27 countries on 11 scales created in 2000 and on 12 scales added later, i.e. at the stage of secondary analysis, which was done, among the others, for the purposes of monitoring the implementation of Lisbon Strategy within active citizenship. The research ICCS IEA, performed a decade later, led to emergence of 33 scales, including many scales referring to Europe and European integration. A great number of repeated questions allows keeping tracks of trends in knowledge and attitudes, i.e. educational and pedagogical achievements/failures of school and non-school environments.